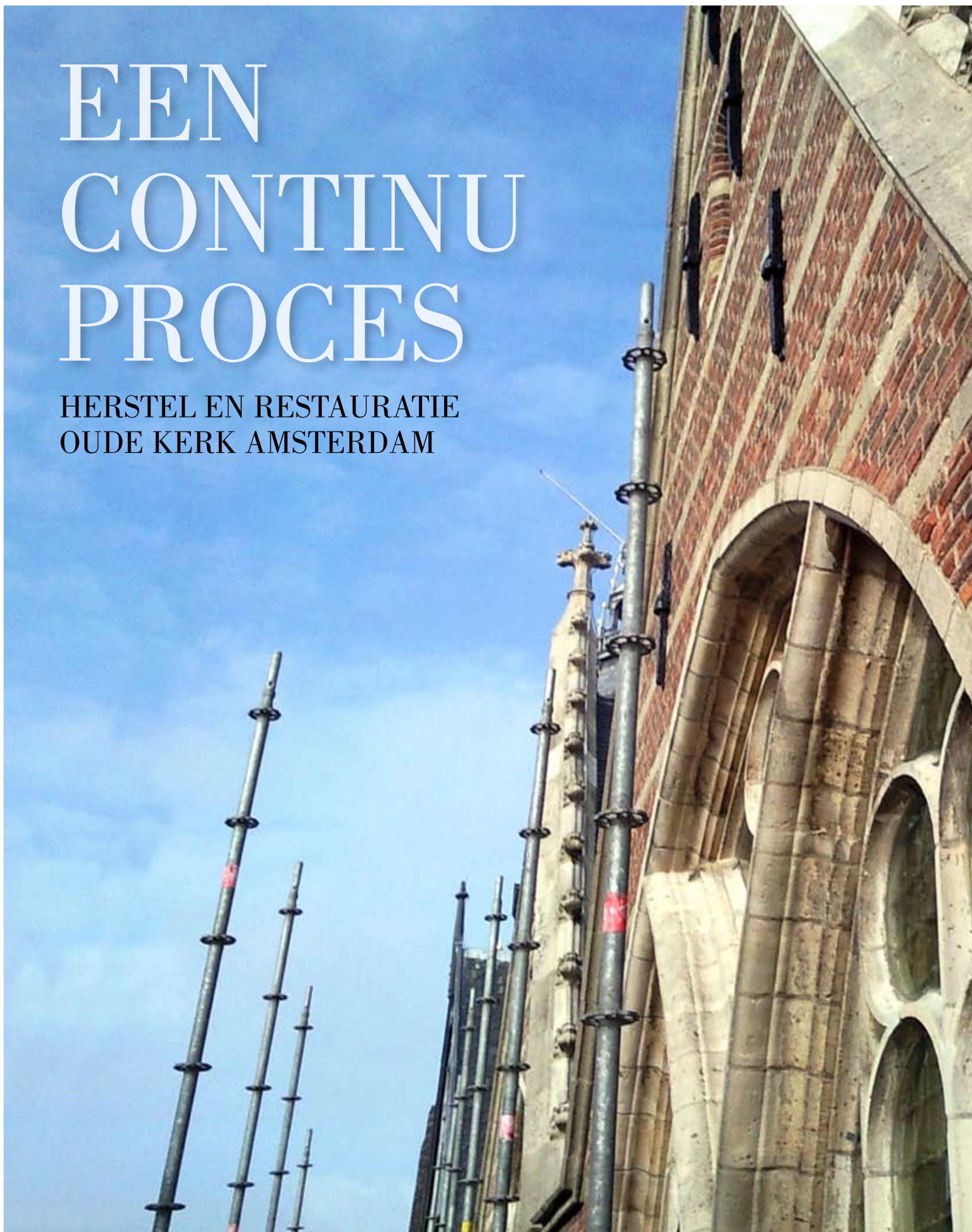

EEN CONTINU PROCES

HERSTEL EN RESTAURATIE OUDE KERK AMSTERDAM

Het is een van de oudste en meest imposante monumenten van Amsterdam: de Oude Kerk. Ooit, in de dertiende eeuw, ontstaan als kapel, gebouwd op de wallen van de Amstel. Sinds 2008 worden er weer restauratie- en herstelwerkzaamheden aan het gebouw uitgevoerd. Onderdeel van die werkzaamheden is het vervangen en verbeteren van de hemelwaterafvoer. Want die was niet meer berekend op de hedendaagse, heftige regenbuien.

Feitelijk zijn de werkzaamheden aan de Oude Kerk nooit echt klaar, stelt Carlo Huijts, bestuurslid van de stichting die zorg draagt voor het behoud en beheer van de kerk. De huidige restauratie is het derde omvangrijke project na de Tweede Wereldoorlog. Maar als dit werk naar verwachting in 2013 is afgerond, kunnen de plannen voor een volgende ingreep alweer worden gemaakt. Karel Neukirchen, eveneens bestuurslid en penningmeester, bevestigt dit. Dat betekent, zegt hij, een voortdurende zoektocht naar financiële middelen, als aanvulling op de eigen inbreng. "Voor het huidige project hebben we twaalf jaar gelobbyd. Het is een kwestie van partijen aanspreken, overleggen en keuzes maken. Zo hadden herstel en restauratie van het gebouw nu prioriteit. Maar ook het orgel moet worden opgeknapt. Dat hebben we echter vooruit geschoven. We hebben daarvoor inmiddels een BRIM-aanvraag ingediend, maar die is afgewezen. Dus moeten we dat bij de volgende ronde opnieuw doen. Gezien het aantal projecten dat daar voor in aanmerking komt is het een soort tombola en moeten we opnieuw afwachten of we wel of niet gekozen worden." En dan zijn er de ontwikkelingen tijdens het werk die om een aanpassing van de budgetten vragen, zegt Neukirchen. "De kosten voor het aanpassen van de hemelwaterafvoer vallen hoger uit dan geschat. Die constatering konden we pas maken toen we bezig waren. Dat betekent dat je het geld bij andere werkzaamheden moet weghalen. We zitten dan ook iedere week bij elkaar om dit soort zaken te bespreken."

VOCHTPROBLEMATIEK

"Het is een continu proces", vult Carlo Huijts aan. "In de jaren vijftig vond een grootschalige restauratie plaats omdat de kerk behoorlijk vervallen was en er funderingsproblemen waren. In de jaren negentig werd er opnieuw ingrijpend gerestaureerd, maar dat wil niet zeggen dat

er tussendoor niets gedaan wordt. Ook in de jaren tachtig bijvoorbeeld is er veel aan de kerk gewerkt, alleen niet zo ingrijpend." Het maken van keuzes houdt in dat bepaalde, minder urgente werkzaamheden vooruit worden geschoven, geven Huijts en Neukirchen aan. Die komen dan bij een later project terug. Zaken die in de jaren negentig niet werden aangepakt, worden dus tijdens het huidige project uitgevoerd. Zoals het herstel en de verbetering van de dakgoten. "De kerk heeft een groot complex aan daken", legt Huijts uit. "Daar wordt nu herstel aan uitgevoerd. Dat is echter niet voldoende om de vochtproblematiek op te lossen. Die is ontstaan doordat de goten de heftige regenbuien waar we steeds vaker mee te maken hebben niet meer goed kunnen verwerken. De hemelwaterafvoer wordt daarom versterkt en vergroot en de routing wordt aangepast." Een andere omvangrijke ingreep is het herstel van de vloer met de grafstenen. En dan zijn er de diverse andere werkzaamheden – onder meer voegwerk-

herstel, schilderwerk, het vernieuwen van de installaties en het opknappen van de woningen die onderdeel uitmaken van het kerkcomplex – die nodig zijn om een monument in een acceptabele conditie te houden.

ZERKENVLOER

Ben Massop van restauratiearchitectuur BBM en Martin Oosterom, directeur/eigenaar van restauratieaannemer De Heeren Bouwmeester, nemen een aantal van de werkzaamheden onder de loep. Zoals het opnieuw leggen van de zerkenvloer. "De Oude Kerk is nog een van de weinige kerken waarvan de vloer nog vrijwel intact is", aldus Ben Massop. "Al is ze er wel vaker uitgeweest." Zo ook nu, vertelt hij. Massop bracht de glooiing van de vloer in kaart zodat die precies als voorheen kon worden teruggelegd. Daarbij werd ervoor gekozen ze op een kunststof mat met een open maasvormige structuur te leggen. "Een soort matras die zorgt voor een bepaalde flexibiliteit. ▼"

GESCHIEDENIS OUDE KERK

Niet voor niets worden De Wallen en omgeving de oude binnenstad van Amsterdam genoemd. Deze locatie vormt de basis van de stad zoals we die nu kennen, de plek waar de Amstel in het IJ uitmondde. Hier werd in de dertiende eeuw op een terp een kleine kapel gebouwd. In 1306 wijdde de Bisschop van Utrecht de kerk aan Sint Nicolaas, de beschermheilige van de zeelieden. Deze Sint-Nicolaaskerk kreeg zo'n honderd jaar later, na de bouw van de Nieuwe Kerk aan de Dam, de naam Oude Kerk. Er vonden niet alleen missen plaats, maar de kerk fungeerde ook als ontmoetingsplek voor de bevolking terwijl vissers er hun netten boetten en zeilen repareerden.

Na de Beeldenstorm en de Alteratie bleef er in de kerk weinig over dat herinnerde aan de katholieke eredienst, behalve het kerkgebouw zelf. Het protestantse geloof was voortaan het staatsgeloof en de katholieken waren gedwongen hun diensten in schuilkerken te houden. Er werd getrouwd in de Oude Kerk – Rembrandt en Saskia van Uylenburgh – en zes generaties Amsterdammers – onder wie naast genoemde Saskia van Uylenburgh, zeeheld Jacob van Heemskerck en componist en huisorganist Jan Pieterszn. Sweelinck – vonden er hun laatste rustplaats.

Qua bouwstijl is de Oude Kerk een voorbeeld van Hollandse baksteengotiek, met een lichte constructie – omdat de heipaaltes waarop de kerk staat niet genoeg draagvermogen hebben –, houten tongewelven en hoge spitsboogvensters. In de jaren vijftig was de kerk erg vervallen en vond er een ingrijpende restauratie plaats, onder meer aan het dak. Het houtwerk van de gewelven werd vervolgens met weinig oog voor detail teruggebracht, zoals is te zien aan het schilderwerk dat niet meer op elkaar aansluit. Tijdens de huidige restauratie werd een op zolder teruggevonden engeltje na twintig jaar afwezigheid – na opnieuw te zijn verguld – weer boven het kruis op het koor teruggeplaatst.

IN REDELIJKE STAAT

Authentieke leisteenbedekkingen, lood-, koper-, en zinkbekledingen aanbrengen is de specialiteit van Jobse Leidekkers uit Middelburg. In die hoedanigheid is het bedrijf ook betrokken bij de restauratie cq. het groot onderhoud aan de Oude Kerk in Amsterdam. Bedrijfsleider Piet Brand geeft aan dat daarbij de fasering – het project kent vier fases – wordt gevolgd zoals die ook voor alle andere werkzaamheden geldt. Momenteel is fase drie in uitvoering.

“Na de Tweede Wereldoorlog zijn er al restauraties en werkzaamheden aan het dak uitgevoerd dus dat bevond zich nog in redelijke staat. Het gaat nu vooral om loodreparaties en het vervangen van beschadigde lei”, maakt Brand duidelijk. “Het betreft Katzenberg-lei uit Duitsland, die is nog altijd beschikbaar.” Naast genoemde werkzaamheden lag tijdens de eerste fase de nadruk tevens op het aanbrengen van veiligheidsvoorzieningen zoals ladderhaken. Daarnaast worden er grotere goten aangelegd. “We hebben tegenwoordig te maken met stevige regenbuien en de capaciteit om die te verwerken was niet meer toereikend.” Het gaat veelal om maatwerk, legt Brand uit, maar zo zegt hij: “dat is bij monumenten vrijwel altijd het geval. Iedere opdracht is daardoor anders, maar dat is nu juist de charme van ons vak.”

(advertenties)

Jobse

loodgieters leidekkers koperlagers

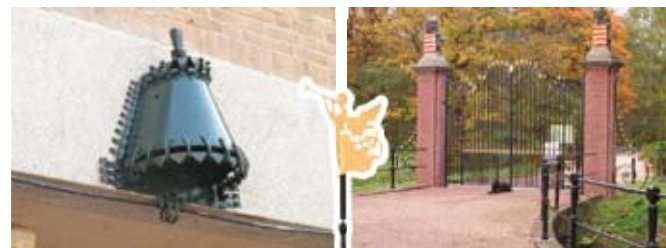

JOBSE bv is een landelijk werkend bedrijf dat gespecialiseerd is in het verwerken van loden, koperen en zinken bekledingen en natuursteenleien bedekkingen op o.a. monumentale gebouwen alsmede nieuwbouwprojecten.

NIEUWBOUW ONDERHOUD RESTAURATIE

Elektraweg 17 | 4338 PK Middelburgtelefoon 0118 612713
fax 0118 623683 | info@jobsebv.nl

Smederij Frits Kramer

Restauratie

In de ruime modern uitgevoerde smederij in Hekendorp worden omvangrijke restauratieopdrachten uitgevoerd. Een specialisme is het restaureren en/of vernieuwen van gietijzeren, koperen, bronzen en (gietzinken) werkstukken. Tevens adviseert Kramer architecten bij restauratieprojecten.

Maatwerk

Daarnaast ontwerpt en vervaardigt Frits Kramer in overleg met de opdrachtgever o.a.: hekwerken, gevelversieringen, muurankers, bruggen alsmede hang- en sluitwerk. Het overgrote deel wordt in eigen beheer vakkundig ge(de)monteerd.

Goejanverwelle 62
3467 PR Hekendorp
Telefoon 0182 - 50 13 40
Bgg 0182 - 50 30 29
Fax 0182 - 50 30 94
www.smederijfritskramer.nl

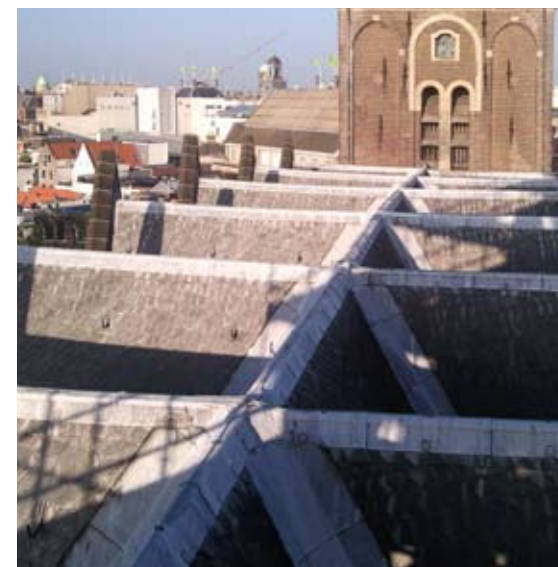
Op die manier willen we het risico op breuk zo klein mogelijk houden.” Want dat was een van de problemen van de vloer. Veel van de eeuwenoude zerken waren in de loop der tijd beschadigd en niet op de juiste wijze hersteld, zegt Martin Oosterom. “In het verleden gebeurde dat herstel met metselwerk. Dat vervangen we nu weer door natuursteen.” In totaal gaat het om tussen de 2.200 en 2.300 zerken. Die werden allemaal gefotografeerd en gedocumenteerd. Oosterom: “Het herstel is deels ter plekke, deels in een atelier uitgevoerd. De vloer heeft een grote cultuurhistorische waarde en het authentieke karakter ervan handhaven was dan ook een vereiste.” De werkzaamheden worden tussen 2008 en 2013 in vier fasen uitgevoerd. Ieder jaar tussen 19 april en 19 juni moeten alle bouwmaterialen uit de kerk in verband met het evenement rondom de World Press Foto. Ben Massop: “Vooraf hebben we planning gemaakt en budget en werkzaamheden op elkaar afgestemd. Maar gedurende het werk kom je altijd onverwachte zaken tegen. Dat vraagt dan om aanpassingen.” Martin Oosterom: “Het is aan ons dat te signaleren aan melden.” Een goede communicatie en ervaren vakmensen zijn dan ook twee vereisten voor projecten als de Oude Kerk, geven beide heren aan.

DEFINITIEVE OPLOSSING

En dan zijn er de scheuren als gevolg van het verzakken van de kerk, een proces dat al sinds de begindagen gaande is. “In bijna

800 jaar tijd is de kerk ongeveer 80 centimeter verzakt”, geeft Ben Massop aan. “Dat gebeurt onregelmatig omdat de fundering op verschillende zandlagen rust. Dat maakt het aanpakken van het probleem ingewikkeld.” Dus worden op dit moment de scheuren, tot zo’n 6 centimeter breed, alleen hersteld, merkt Martin Oosterom op. “We werken de scheuren weg en brengen roestvrij stalen staven aan in het metselwerk. Tot er een definitieve oplossing komt zal zo’n ingreep elke 20, 25 jaar terugkomen.” Over die definitieve oplossing wordt echter nagedacht, reageren Carlo Huijts en Karel Neukirchen. “De verzakking kent eigenlijk twee oorzaken”, verklaart Huijts. “Enerzijds is er de fundering die op verschillende zandlagen rust, anderzijds ligt er naast de kerk een oude sloot die eveneens een rol speelt bij de verzakking. Er zijn verschillende oplossingen waarvan alles funderen op de tweede zandlaag de meest rigoureuze is.” Het wordt een kostbare en ingrijpende operatie, erkent Neukirchen. “Het onderzoek loopt nog. Na afloop van de huidige restauratie gaan we bekijken wat de mogelijkheden zijn.”

Het ene project is dus nog niet afgerond of er wordt al vooruit gekeken naar welke werkzaamheden over enkele jaren nodig zijn. De orgelrestauratie is daar in ieder geval onderdeel van, het aanpakken van de fundering op termijn waarschijnlijk ook. “Zoals gezegd, het onderhouden van een bijzonder monument als de Oude Kerk is een continu proces”, besluit Carlo Huijts. ■

Overzicht dakcomplex.

BEREIKBAARHEID LASTIG

Werken in de oude binnenstad van Amsterdam, dat brengt altijd de uitdaging van een lastige logistiek en beperkte ruimte met zich mee. Bij de Oude Kerk was het niet anders, vertelt Martinus van Milt van Van Milt Restaurateurs uit Lunteren. “Omdat de meest belaste delen zich boven in de gevels bevinden, moeten we veelal op een hoogte van zo’n vijf tot vijftientwintig meter werken aan soms lastig te bereiken gevelelementen. Daarnaast is er sprake van het herstellen van het voeg- en metselwerk. Dat doen we gefaseerd, conform de planning zoals ook de andere betrokken partijen die volgen.”

Wat het voeg- en metselwerk betreft, werd en wordt er met architect en aannemer bekeken welke mortels er het beste toegepast kunnen worden, legt Van Milt uit. “We zoeken met z’n drieën naar de beste oplossingen en brengen vervolgens een aantal proeven aan met betrekking tot textuur en structuur. De te gebruiken mortel moet technisch gezien aan alle eisen voldoen, maar tevens aansluiten bij de uitstraling van het gebouw.”

“WE WETEN WELKE OPLOSSING HET BESTE WERKT”

Een gebouw van zo’n acht eeuwen oud ontkomt uiteraard niet aan de invloeden van weer en wind. De gevolgen ervan dienen echter met grote omzichtigheid te worden aangepakt. Dat is Superlook uit Breda echter wel toevertrouwd. Het bedrijf heeft bij uiteenlopende restauratieprojecten laten zien dat het voor elke opdracht een passende oplossing heeft.

“We hebben een brede kennis en ervaring en weten welke oplossing het beste werkt”, maakt directeur Roy Nordsiek duidelijk. Hij geeft aan dat bij de Oude Kerk in Amsterdam gebruik werd gemaakt van een biologische en milieuvriendelijke algendoder op basis van enzymen. Deze bio-mix werd ingespoten waarna het de algen losvrat. Na een paar dagen werden de bewerkte muren vervolgens onder een druk van 60 à 70 bar met 90 graden warm water afgestoomd. “We hebben, in opdracht van aannemer De Heeren Bouwmeester, deze aanpak al eerder met succes bij de Oude Kerk toegepast”, zegt Nordsiek.

Op die manier worden alle buitenmuren aangepakt, waarbij de windzijde – omdat daar de invloed van het weer het sterkst is – de meeste aandacht vraagt. “We werken met hoogwerkers en volgen de fasering die ook de andere partijen bij dit project volgen. We behandelen tevens de gewelven van buitenaf, als onderdeel van een oplossing voor het vochtprobleem binnen. En we behandelen de muren met bijenwas. Zo geven we het gebouw op een schadvrije manier weer een mooie uitstraling.”